

ב"ה

התקשרות

קונטרס שבועי לאנ"ש חסידי חב"ד לחיזוק ההתקשרות
לכ"ק אדמו"ר רבי מנחם מענדל בהרה"ק רלו"י מליובאוויטש
זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע

שיחות • איגרות • פניני חסידות לפה"ש • הלכות, מנהגים וטעמיהם • ניצוצות • זמנים

תקעה

ערב שבת-קודש
פרשת ואתחנן / נחמו
י"ד במנחם-אב ה'תשס"ה

יוצא-לאור על-ידי
מכון ליובאוויטש שעל-יד
צעירי-אגודת-חב"ד באה"ק ת"ו — המרכז

מורה שיעור ללימוד היומי ברמב"ם

י"ד במנחם-אב ה'תשס"ה – כ"א במנחם-אב ה'תשס"ה

יום	יום בחודש	ג' פרקים ליום	פרק א' ליום	ספר-המצוות
ו'	י"ד במנחם-אב	הלי עדות. פרק יא-יג.	הלי שאר אבות הטומאות. פרק טו.	מל"ת רפו.
ש"ק	ט"ו במנחם-אב	פרק יד-טז.	פרק טו.	מל"ת רפו.
א'	ט"ז במנחם-אב	פרק יז-יט.	פרק יז.	מל"ת רפה.
ב'	י"ז במנחם-אב	פרק כ-כב.	פרק יח.	מ"ע קפ.
ג'	י"ח במנחם-אב	הלי ממרים.. בפרקים אלו. פרק א-ג.	פרק יט.	מ"ע קעד. מל"ת שיב. שיג. שיד.
ד'	י"ט במנחם-אב	פרק ד-ו.	פרק כ.	מל"ת שיח. שיט. מ"ע רי. ריא.
ה'	כ' במנחם-אב	פרק ז. הלי אבל.. בפרקים אלו. פרק א-ב.	הלי טומאת אוכלין.. בפרקים אלו. פרק א.	מל"ת קצה. מ"ע לו.
ו'	כ"א במנחם-אב	פרק ג-ה.	פרק ב.	מל"ת קסח.

זמני השבוע *

צאת הכוכבים	שקיעת החמה***	מנחה גדולה	חצות היום והלילה	סוף זמן ק"ש	זריחת החמה	זמן ציצית ותפילין	עלות השחר**		תאריך
							120 ד' לפני הזריחה	72 ד' לפני הזריחה	
7.46	7.20.2	1.17	12.44	9.24	6.12	5.14	4.51	3.56	ו', י"ד במנחם-אב
7.45	7.19.1	1.17	12.44	9.24	6.13	5.15	4.51	3.57	ש"ק, ט"ו במנחם-אב
7.43	7.18.0	1.16	12.44	9.24	6.14	5.16	4.52	3.58	א', ט"ז במנחם-אב
7.42	7.16.8	1.16	12.43	9.25	6.14	5.16	4.53	3.59	ב', י"ז במנחם-אב
7.41	7.15.6	1.16	12.43	9.25	6.15	5.17	4.54	4.00	ג', י"ח במנחם-אב
7.40	7.14.5	1.15	12.43	9.25	6.15	5.18	4.55	4.01	ד', י"ט במנחם-אב
7.39	7.13.3	1.15	12.43	9.25	6.16	5.19	4.56	4.02	ה', כ' במנחם-אב
7.37	7.12.1	1.15	12.42	9.25	6.17	5.20	4.56	4.03	ו', כ"א במנחם-אב

* הזמנים מתייחסים לאזור השפלה. באזור ההרים והעמקים יש שינויים שעשויים להגיע למספר דקות.
 ** לגבי זמן עלות השחר הנהוג בחב"ד קיימות שלוש דעות. הבאנו את הזמנים לפי הדעה המוקדמת ביותר והמאוחרת ביותר, וראוי להחמיר לפי העניין.
 *** זמני השקיעה כאן הם לפי השקיעה הנראית. אולם אדה"ז בסידורו (יסדר הכנסת שבת) מכיר בשקיעה האמיתית, המאוחרת ממנה "בכמו ארבע מינוטין" (לשון אדה"ז שם. שיעור התלוי במיקום ובעונות השנה).

זמני הדלקת הנרות וצאת השבת

פרשת		ירושלים		תל-אביב		חיפה		באר-שבע	
צה"ש	הדה"נ	צה"ש	הדה"נ	צה"ש	הדה"נ	צה"ש	הדה"נ	צה"ש	הדה"נ
7.57	6.43	7.56	6.58	7.58	6.58	7.58	6.50	7.00	6.52
7.49	6.35	7.47	6.50	7.49	6.50	7.50	6.42	7.00	6.52

עורך ראשי: מנחם-מענדל ברוד • עורך: שניאור-זלמן רודרמן • הגהה: יוסף-יצחק איידלמן

מורל: מכון ליובאוויטש שע"י צעירי-אגודת-חב"ד באה"ק ת"ו – המרכז

יו"ר: הרב יוסף-יצחק הכהן אהרונב

כתובת: ת"ד 14 כפר חב"ד 72915, טל': 03-9607588, פקס': 03-9606169

ISSN 0793-7474 אינטרנט: <http://chabad.org.il> דואר-אלקטרוני: chabad@chabad.org.il

"לקו בכפליים, מתנחמים בכפליים"

כל חטא כלול משני חטאים – חטא בגשמות וחטא ברוחניות □
 מזה נבע גם חורבן כפול – חורבן בית-המקדש הגשמי והרוחני
 גם יחד □ והנחמה אף היא תהיה כפולה – נחמה בגשמות
 ונחמה ברוחניות □ משיחת כ"ק אדמו"ר נשיא דורנו

כפול ונחמה כפולה ("לקו בכפליים, מתנחמים בכפליים"): אפילו כאשר החטא הוא כפול – הרי העונש ונחמה על זה היא, שעל כל חטא מקבלים עונש אחד ואחר-כך ישנה (על-ידי התשובה) נחמה אחת.¹⁰

מהלשון "לקו בכפליים" (והפסוק המובא על כך – "כי לקחה מיד ה' כפליים בכל חטאותיה") מתנחמים בכפליים, משמע שהעונש והנחמה הם כפולים (אפילו כאשר החטא הוא חטא אחד) [דאם לא כן – מאי-קא-משמע-לן: הרי זה דבר הפשוט שמקבלים עונש על חטא, ולאחרי זה – נחמה, ומהו החידוש בזה שבשביל ש"חטאו בכפליים", "לקו בכפליים" ו"מתנחמים בכפליים"?] ולכאורה – איך אפשר לומר בכלל שהקב"ה יעניש על חטא בכפליים¹¹ ח"ו, ולהעיר מהכלל¹²: "מרובה מידה טובה כו"¹³!

(ב) כיוון שמדובר, לכאורה, אודות ב' נחמות (על ב' המכות) – לשון הפסוק היה צריך להיות "נחמו עמי נחמו עמי" שמדגיש יותר שבני-ישראל ("עמי") מתנחמים ב' פעמים;

א. הפטרת השבת – השבת הראשונה ד"שבע הנחמתא"¹ – "מתחילה ב'נחמו נחמו עמי"². והנה, במדרשי חז"ל מבוארים כמה טעמים בכפל ד"נחמו נחמו" (כדלקמן). ואחד מהם באיכה רבה³: "את מוצא שבדבר שחטאו ישראל בו לקו ובו מתנחמין כו'. חטאו בכפליים דכתיב' חטא חטאה ירושלים, ולקו בכפליים דכתיב' כי לקחה מיד ה' כפליים בכל חטאותיה, ומתנחמים בכפליים דכתיב נחמו נחמו עמי יאמר אלוקים". ועל-דרך זה מובא בילקוט-שמעוני⁴: "כתיב נחמו נחמו עמי, למה שני פעמים, רבי אומר לפי שכל מכות הללו שלקו כפולות היו, שכן ירמיהו אומר שבר על שבר נקרא⁵, ככה תבכה⁶ כו' וכל-כך למה, לפי שחטאה בכפליים שנאמר⁷ כי שתיים רעות עשה עמי, וכיוון שחטאו בכפליים לקו בכפליים כו' ולפי שמצוותיה כפולות נחמותיה כפולות שנאמר נחמו נחמו עמי כו'".

ויש במדרש זה כמה דברים הדורשים ביאור: (א) איך ייתכן לומר שכאשר עשו חטא – אפילו "חטאו בכפליים" – יהיה על כך עונש

(8) איכה שם, ב.
 (9) ירמיהו ב, יג.
 (10) ד"ה נחמו – בספר המאמרים אידיש עמ' 126.
 (11) רד"ה נחמו תרכ"ו (סה"מ תרכ"ו עמ' קצה).
 תער"ב (המשך תער"ב ח"א עמ' עז).
 (12) סוטה יא, א, וש"נ.
 (13) בשלמא הנחמה בכפליים – הוא מפני

(1) ראה תוד"ה ראש – ר"ה לא, ב. טואו"ח סו"ס תכח. ועוד.
 (2) ישעיהו מ, א.
 (3) ספ"א.
 (4) איכה א, ח.
 (5) ישעיהו שם, ב.
 (6) איכה רמז תתריח.
 (7) ירמיהו ד, ב.

דבר מלכות

הוא "פי שמצוותיה כפולות" (היפך מתחילת העניין שזהו לפי "לקו בכפליים")¹⁸.
(ד) מהו הפירוש ד"מצוותיה כפולות"?

ב. והביאור בזה:

מהלשון "חטאו בכפליים, לקו בכפליים, מצוותיה כפולות, נחמותיה כפולות" מובן, כנ"ל, שלא מדובר אודות ב' חטאים, וכנגדם – ב' עונשים; ב' מצוות, וכנגדם – ב' נחמות, אלא אודות כפליים – חטא כפול שמביא לעונש כפול ומצוות כפולות שמביאות לנחמה כפולה.

ולכן (וההכרח על זה הוא מכך ש)נאמר בפסוק "נחמו נחמו עמי", ולא "נחמו עמי נחמו עמי": אילו נאמר "נחמו עמי נחמו עמי" היתה המשמעות שישנן ב' נחמות (שונות) [כולל גם הפירוש ש"נחמו עמי" הב' הוא לא-דרווקא עמוק יותר מ"נחמו עמי" הא', ואינו אלא הכפלה כדי לחזק את הנחמה]; "נחמו נחמו עמי" פירושו ש"עמי" האחד והיחיד מתנחם בנחמה כפולה – נחמה בכפליים – "נחמו נחמו", ב' לשונות של נחמה המתייחס לאותו "עמי" [שמזה מובן ש"נחמו" הב' הוא עוד עניין ודרגה בנחמה].

ועל פי זה גם מובן שכל הפירושים (הנ"ל) במדרשי רז"ל בכפל ד"נחמו נחמו" אין משמעם ב' נחמות שונות, אלא נחמה אחת שהיא כפולה – על בית ראשון ועל בית שני, נחמה עליונים נחמה תחתונים וכו'.

ג. בית-המקדש – שעליו קאי ה"נחמו נחמו" – היה בית כפול, בית גשמי ורוחני גם יחד

מה-שאינ-כן מהלשון "נחמו נחמו עמי" משמע שישנו (רק) אירוע אחד שמורכב מנחמה כפולה.

ובפרט על-פי המבואר במדרשי חז"ל נוספים¹⁴ שהכפל ד"נחמו נחמו" מבטא ב' עניינים שונים בנחמה: נחמה אחת "על בית ראשון" והב' "על בית שני" (כנגד ב' הפעמים ד"בכה תבכה"), ויתירה מזו: לפי פירושים אחרים במדרש, ב' הנחמות (אינן רק ב' עניינים שונים, אלא) הן עניינים הפכיים מן הקצה אל הקצה: "נחמה עליונים נחמה תחתונים, נחמה חיים, נחמה מתים, נחמה בעולם הזה נחמה לעולם הבא, נחמה על עשרת השבטים נחמה על שבט יהודה ובנימין", וכן להפירוש ש"נחמו נחמו" הם כנגד ב' הנחמות דהקב"ה והנביאים – "אני¹⁵ ואתם נלך וננחמה, הוי נחמו נחמו עמי, נחמה נחמה עמי (העיי"ן בחיריק, ופירוש עמדי)".

ועל-פי כל פירושים אלו היה מתאים יותר, לכאורה, שיהיה כתוב "נחמו עמי נחמו עמי" שמשמעו ב' נחמות שונות ("נחמו עמי" על הבית הראשון ו"נחמו עמי" פעם שנייה על הבית השני, או נחמה אחת על עשרה השבטים ונחמה שנייה על שבט יהודה ובנימין וכו'), ולא "נחמו נחמו עמי"¹⁶ שמשמעו ש"עמי" מתנחם בנחמה כפולה, היינו נחמה אחת שיש בה ב' נחמות.

ג) "מצוותיה כפולות" – מאן דכר שמיה?! מדובר כאן על "חטאו בכפליים" שהביא ל"לקו בכפליים" ולכן "מתנחמים בכפליים" – ומדוע מזכיר ש"מצוותיה כפולות"¹⁷, ויתירה מזו – שהטעם לכך ש"מתנחמים בכפליים"

לנביאים שינחמו והלא דבור הנבואה זהו גופא הנחמה, וכשאומר לנביאים נחמו הרי המשמעות שיש איוה נחמה לבד דבור הנבואה עצמה, וצ"ל מהו הנחמה הזאת" (המשך תערי"ב שם. סה"מ אידיש שם). וראה לקמן הערה 50.
17) ובפרט שבאיכ"ר שם לא הוזכר עניין זה (דמצוותיה כפולות) כלל.
18) הכוונה בזה בפשטות היא, דכשם שהלקו בכפליים בא כתוצאה מחטא בכפליים, כמו"כ

שמידה טובה מרובה בו, אבל מה שייך לקתה בכפליים בו, ומפני שלקתה בכפליים לכן ניחמה בכפליים (המשך תערי"ב שם).
14) יל"ש ישעיהו רמז תמד. פסיקתא דפ' נחמו.
15) יל"ש שם רמז תמג. פסיקתא שם.
16) וגם לפי פרש"י (ישעי' שם) שהכפל "נחמו נחמו" פירושו – "נחמו אתם נביאי נחמו את עמי" (היינו, שזהו הדיבור לנביאים שינחמו את ישראל) – "אינו מובן מהו עניין הדיבור

דבר מלכות

בגלוי: בית-המקדש כולו וכף חלק ממנו (לא היה מורכב משני חלקים – חלק גשמי וחלק רוחני, אלא כל כולו) היה בית גשמי שהוא מקדש (רוחני) לה' – "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם"¹⁹.

במקדש, שעיקרה עבודת הקרבנות, שהיתה על-ידי הקרבת בהמות גשמיות "לשמה" – לשם שישה דברים²⁴ כו'.
על-פי זה מובן שחורבן בית-המקדש היה חורבן כפול (לקו בכפליים): אין הכוונה לשני

שלימות באהבת ה' היא, שהאהבה תחדור ותפעל שינוי והזוה בבשר הלב הגשמי, שמרגיש אך שליבו משתוקק ובוער כאש (כרשפי אש) באהבה לקב"ה

שלבים ודרגות בחורבן, אלא חורבן אחד שיש בו תוכן כפול²⁵: חורבן גשמי ורוחני בבת אחת; ולכן גם הנחמה על זה היא נחמה בכפליים: "נחמו נחמו", דהיינו, לא שתי נחמות שונות ("נחמו עמי נחמו עמי"), אלא נחמה כפולה – נחמה גשמית ורוחנית בבת אחת, ובלשון המדרש: "נחמה עליונים נחמה תחתונים" יחד. ועד – בשלימות הנחמה בבית-המקדש השלישי, "מקדש אדני כוננו ירך"²⁶, שיהיה מקדש נצחי²⁷, השלימות דבית כפול – מקדש רוחני שלמעלה (שבנוי ומשוכלל למעלה²⁸) שמתלבש בהמקדש גשמי שלמטה, כך שנעשה מקדש אחד – גשמי ורוחני גם יחד.

ד. הטעם והכוה לזה ש"לקו בכפליים" ו"מתנחמים בכפליים" הוא מכיוון שבניין וחורבן בית-המקדש תלוי בעבודת האדם שגם

וגם בניין המשכן והמקדש לא היה באופן כזה שקודם הביאו את הדברים הגשמיים ובנו את המקדש ולאחרי זה הם נעשו כלי לרוחניות, אלא כבר בלקיחת תרומת המשכן ("זהב וכסף ונחושת גו"²⁹ (וכל י"ג ט"ו) הדברים הגשמיים) היה צריך להיות, כציווי התורה, באופן ד"ויקחו לי תרומה – לי לשמי"²⁰ (רוחניות). וכמו כן בנוגע לעשיית המשכן: "ועשו לי מקדש – לי לשמי"²¹.
ועל-אחת-כמה-הוכמה לאחר גמר עשיית המשכן והמקדש שהביאה להשראת השכינה – שאז נראה בגלוי כיצד כל מציאות המשכן והמקדש היא כפולה – גשמי ורוחני גם יחד: בניין גשמי וכלים גשמיים שיש בהם "ושכנתי בתוכם" בגלוי²² [ועד שגם לאחר חורבן בית-המקדש "בקדושתן הן עומדין", כי "שכינה אינה בטלה"²³]. ועל דרך זה גם בעבודה

שבגלוי – הגשמיות והרוחניות הם כמו שני דברים נפרדים, משא"כ בביהמ"ק הוא בית אחד כפול מרוחניות וגשמיות בגלוי.
(23) רמב"ם הל' ביהמ"כ פ"ו הט"ז.
(24) זכחים מוב, – במשנה. וש"נ.
(25) ולפי הפירוש שהלקו (ונחמה) בכפליים קאי על בית ראשון ועל בית שני – ראה 'התוועדיות' תש"נ ח"ד עמ' 123 הערה 62.
(26) בשלח טו,ז.
(27) זח"א כח,א.
(28) רש"י ותוס' סוכה מא, סע"א.

הנחמה בכפליים באה עי"ז שמקיים מצוות שכפולות הן. אבל צריך ביאור בזה שמשלשון המדרש משמע, שהכפל דנחמה קשור בזה שמצוותיה כפולות, וגם – מהו הפירוש דמצוותיה כפולות, כדלקמן בפנים.
(19) תרומה כה,ח.
(20) ר"פ תרומה ובפרש"י.
(21) פרש"י תרומה כה,ח.
(22) ולא כמו שאר דברים גשמיים בעולם, דהגם שיש בהן חיות רוחנית – ה"ז לא בגלוי, ועכ"פ הרוחניות והגשמיות הם לא באותו גילוי, עד

דבר מלכות

הכוונה הרוחנית בידיעה וברגש האדם בקיום המצווה, שיקיימנה לשמה.

וכשם שהעולם בכלל הוא עולם גשמי שצריכים לגלות בו את הנשמה הרוחנית (אלוקות), כן הוא גם באדם (עולם קטן זה האדם³⁰), המורכב מגוף ונשמה, ובאופן ששניהם הם מציאות אחת (ולא ייתכן להפריד ביניהם, שחלק זה שייך להגוף וחלק זה – להנשמה).

ועל-דרך זה עבודת האדם צריכה להיות עם גופו ונשמתו גם יחד, על-ידי זה שהוא משתמש בגופו ובכוחותיו הגשמיים ככלים להכחות הרוחניים של הנשמה, בכך שמקיים תורה ומצוות, באופן כפול כנ"ל, ועל-ידי זה פועל שכל מציאותו היא מציאות אחת ויחידה שעובדת את הקב"ה באופן שהוא כפול – בנשמתו וגופו גם יחד. ועל-ידי זה – הוא גם מגלה בגשמיות העולם את "נשמתה", האלוקות (והכוונה אלוקית) שבעולם, אלקים בגימטרייה הטבעי³¹.

והפירוש בזה הוא, לא רק שיהודי צריך לעבוד את ה' בין בנשמתו ובין בגופו, שבכך אין כל חידוש – כיוון ש"אני נבראתי לשמש את קוני"32, והרי ה"נבראתי" כולל הן את נשמתו והן את גופו (ועל דרך זה בעולם – "כל מה שברא הקב"ה בעולמו לא בראו אלא לכבודו"³³, בראו – הן הנשמה והן הגוף); החידוש ב"מצוותיה כפולות" הוא – ששלימות עבודת ה' היא, לא בכך שקיימים אצלו שני אופני עבודה שונים (אופן אחד בנשמתו, ואופן אחר בגופו)³⁴, אלא שאצלו ישנה עבודה אחת, שהיא כפולה – בגשמיות

היא כפולה – "מצוותיה כפולות" (והעדר קיומם הוא כפול, "חטאו בכפליים"):

על-ידי זה שעבודת בני-ישראל היא בשלימות, נשאר בית-המקדש בשלימות, ו"מפני חטאינו" הוא נחרב. ויתירה מזו: בית-המקדש משקף את כללות עבודת האדם – לעשות דירה לו יתברך בתחתונים³⁵, שכל העולם כולו יהיה מקום ראוי להשראת השכינה (כדוגמה ל"ושכנתי בתוכם" במקדש), על-ידי העבודה בתורה ומצוות, שמזככים וממשיכים בגשמיות העולם קדושה ורוחניות, עד שנעשית דירה לו יתברך.

העולם (עולם הזה הגשמי) נברא באופן שהעולם (מלשון העלם והסתר) מסתיר ומעלים על אלוקות (היינו שאלוקות היא כדבר נוסף לעולם), ועל-ידי עבודת בני-ישראל בתורה ומצוות, המלובשים בתוך דברים גשמיים, מחדירים אלוקות (כוח וחיות רוחני) בגשמיות העולם, עד שעושים את העולם (תחתונים) דירה לו יתברך – דירה אחת ויחידה, דירה כפולה, גשמית ורוחנית גם יחד: דירה גשמית (תחתונים), שאלוקות (רוחניות) שורה שם בגלוי – עד שהקב"ה עצמו (לו יתברך) נמצא שם בגלוי, בכל עצמותו.

ועניין זה נעשה על-ידי העבודה דתורה ומצוות, ש"מצוותיה כפולות": שלימות קיום המצוות היא כאשר פעולת המצווה היא כפולה, פעולה אחת ויחידה שמכילה בתוכה שני עניינים: פעולה גשמית עם דבר גשמי (הרי המצוות מלובשות בדברים גשמיים, תפילין בקלף גשמי וכיוצא בזה, וקיומן הוא בכוחות גשמיים), וביחד עם זה – כוונת המצווה,

29 ראה תניא פל"ו.

30 ראה נחומא פקודי ג. תקו"ז תס"ט (ק,א). ועוד.

31 ראה סד"ה נחמו (בסה"מ אידיש) שהפירוש ב"מצוותיה כפולות" הוא – שכל מצווה יש לה פעולה כפולה: זיכור האדם וזיכור העולם. וכאן נתבאר, שזיכור זה עצמו (באדם ובעולם) הוא

באופן כפול, של הנשמה וגוף יחד (ולא כמו ב' עבודות נפרדות).

32 משנה וברייתא סוף קידושין.

33 אבות ספ"ו.

34 ולהעיר מב' דרגות וסוגים בעבודה – עובדי ה' בנשמתם, עובדי ה' בגופם (ראה המשך תרס"ו עמ' קנז ואילך. סה"מ תש"ח עמ' 210 ואילך).

דבר מלכות

ורוחניות גם יחד.

ד. וקיום המצוות בשלימות באופן ד"כפולות" – הוא בשני הקצוות:

המצוות שעיקר קיומן הוא ברגש הלב וידיעה בשכל (רוחנית) – צריך לקיימם באופן שמשפיע גם על הכלים ואיברים גשמיים שבגוף, עד לחלקו (הגשמי) בעולם, ולא רק שעבודתו מושפעת מהמצווה, אלא ששניהם יחד (החלק הגשמי והחלק הרוחני של המצווה) נעשים מאוחדים בתור עבודה אחת.

כמו מצוות התפילה – שהיא (בעיקר) עבודה שבלב (איזו היא עבודה שבלב זוהי תפילה³⁵), ועל דרך זה במצוות התלויות בלב, אהבת ה', יראה ה': רגש הלב (על דרך הרגיל) הוא רגש רוחני, שלא פועל בהכרח שינוי והזוהה בגשמיות הלב; השלימות ב'ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך'³⁶ היא, שנוסף להרגש והכוונה שבלב, שהאהבה תחדור ותפעל שינוי והזוהה בכשר לב הגשמי, רגש האהבה לה' הוא גם גשמי – שמרגיש איך שליבו משתוקק ובווער כאש (כרשפי אש) באהבה לקב"ה; ליבו דופק בגשמיות ביראה ופחד מפני הקב"ה. עד שנעשית אהבה אחת ויחידה – רגש רוחני ביחד עם הזוהה גשמית של הלב [כולל ונוסף על "בכל לבבך – בשני יצריך"³⁷]: עד שזוה משפיע וחודר עד "בכל מאדך – בכל ממונך"³⁷, חלקו בעולם.

ועל דרך זה במצוות תלמוד תורה, ומצוות התלויות בשכל ומחשבה, שבוהה החידוש גדול יותר:

שכל הוא עדין ורוחני יותר מרגש; ריחוק

השכל מגשמיות הוא גדול יותר מאשר ריחוק ההרגש מגשמיות³⁸. כמו שהאדם מבין זאת בפשטות ממנו אישית: כאשר יש לו רגש בלב, אזי הוא חש לפעמים תזוזה ותנועה בליבו (נוסף על זה שהלב מתנועע בתמידות); מהר-שאיין-כן כשהוא מבין סברא, אין זה מביא לתזוזה במוחו הגשמי (והמוח הוא "קר", ובכלל אינו מתנועע).

השלימות בלימוד התורה (ומזה נשתלשל גם במחשבה והתעמקות בשכל בכלל) היא כאשר השכל והמחשבה הם ביגיעה והתעמקות כזאת שפועלת שינוי ותזוזה גם במוחו הגשמי, וכמבואר בספרי רפואה (הובא בחסידות) שעל-ידי העמקה בשכל נעשים יותר קמטים במוח הגשמי, וזה מרחיב את המוח הגשמי ונותן אפשרות להבנה עמוקה ורחבה יותר. דהיינו, שנעשית מצווה ופעולה כפולה – השכל והמוח הגשמי ביחד לומדים תורה.

ויתירה מזו: שלימות לימוד התורה צריכה להיות באופן ד"ערוכה בכל רמ"ח איברים" (שאו פועלים בלימוד התורה שהיא "משתמרת"³⁹). וכמנהג ישראל – שבעת לימוד התורה, ועל דרך זה בעת התפילה⁴⁰, מנענעים את עצמם (את הגוף הגשמי) "על שם כל"⁴¹ עצמותי⁴² תאמרנה⁴³, אף-על-פי שלכאורה תנועת הגוף מבלבלת את העצמות ולהתעסק בדבר שכל, ויתירה מזו: אפילו תלמידים לפני רבם מתנועעים, אף-על-פי ש"מורא רבך כמורא שמים"⁴⁴, ועל דרך זה בשעת התפילה כשעומדים כעבדא קמיה מרא [ומאן דמחוי במחוג קמי מלכא כו' הרי זה מרידה במלכות⁴⁵, ועל-אחת-כמה-וכמה

42) להעיר, שבהגוף, ג' עניינים בכלל: גידים, שבהם הדרם הוא הנפש; למטה יותר – בשר שהוא רך; ולמטה יותר – עצמות שהם קשים שבהם מודגש יותר ה"גשמיות" שבהם. והחידוש דכל עצמותי תאמרנה, שהאמירה דתורה ותפילה פועלת גם בהעצמות.
43) שו"ע אדה"ז שם גבי תפילה, ולהעיר שבתנאי שם הובא כתוב זה גבי תורה.
44) אבות פ"ד מ"ב.

35) תענית ב,א.
36) ואתחנן ו,ה.
37) ברכות נד,א.
38) ראה תניא פל"ז (נד, סע"א).
39) עירובין נד, רע"א.
40) שו"ע אדה"ז או"ח טו"ס מה. ושם הובא זה גבי קריאת התורה ותפילה. ובכ"מ הובא מנהג זה גם גבי לימוד.
41) תהילים לה,.

דבר מלכות

לעמוד לפני מלך ולהתנועע...] – כיוון

שהשלימות בלימוד התורה ועבודת התפילה היא כאשר העבודה חודרת ופועלת גם בגוף הגשמי (עד – על דרך מנפשיה כרע⁴⁶).

ועל דרך זה גם לאורך גיסא: המצוות (רוב המצוות) שעיקר קיומן הוא בגשמיות, במעשה בפועל – השלימות בהן הוא כשישנה בהן גם כוונת המצווה לשמה. כמו במצוות הצדקה – כללות כל המצוות: אף-על-פי שעיקר המצווה היא נתינת הצדקה במעשה בפועל, שזה עושה את "החייט נפש העני", שבזה לא חשובים כוונת הנותן, הידיעה וההרגש שלו בזה, ועד שהמאבד סלע ומצאה עני כו' הרי המאבד קיים מצווה צדקה⁴⁷, אף-על-פי שאין לו בזה שום כוונה ודעת (ואדרבה – ייתכן שאם היה יודע מזה, לא היה מעוניין ליתרו לצדקה) – מכל מקום, שלימות מצוות הצדקה היא כשישנה בזה הכוונה, הידיעה והרגש האדם שבזה, בסבר פנים יפות וכו', כמבואר בהלכה הדרגות

במעלת הצדקה⁴⁸.
ו. ומזה מוכן, ש"חטאינו" (שבגללם הרי "גלינו מארצנו") היינו חטא כפול – חסרון (חטא מלשון חסרון⁴⁹) הן ברוחניות והן בגשמיות, ולכן גם החורבן והגלות (תוצאת החטא) כפולים – "לקו בכפליים", הן ברוחניות והן בגשמיות (בין באדם ובין בעולם⁵¹), בין בבני-ישראל – שנשלחו לגלות, ובין באלוקות כביכול – שהקב"ה נמצא כביכול בגלות⁵⁰; ועל-ידי זה שיש בבני-ישראל קיום המצוות, "מצוותיה כפולות", נעשה נחמה בכפליים – "נחמו נחמו עמי", נשמה בגוף, בגשמיות וברוחניות גם יחד, "נחמוה עליונים נחמוה תחתונים", עד להשלימות בזה – בבניין בית-המקדש הכפול, כנ"ל.

(קטעים מהתנועות שבת-קודש פרשת ואתחנן, נחמו, י"ג במנחם-אב ה'תש"י. התנועות תש"ג, כרך ד, עמודים 121-116 – תרגום מאידיש)

והמשך תער"ב שם.
ובמ"א נתבאר (אוה"ת פרשתנו עמ' ב'ד ואילך. נ"ך עמ' א'רטו. ד"ה נחמו תרס"ט, עת"ר, תער"ב) שהכפל "נחמו נחמו" קאי על בהי' מקיף ופנימי והתחברות שניהם, עיי"ש. ובהמשך תער"ב שם מבאר בזה דברי רש"י דלעיל הערה 16.

45 חגיגה ה,ב.
46 ירושלמי ברכות פ"ב סה"ד. תוד"ה עיון – שבת קיח,ב.
47 ספרי תצא כד, יט.
48 רמב"ם הל' מתנות עניים פרק י'.
49 לקו"ת מטות פב,א. ובכ"מ.
50 ראה ד"ה נחמו בסה"מ אידיש שם. תרכ"ו

גאולה נצחית שאין אחריה גלות

אף שהגאולה העתידה תהיה "כימי צאתך מארץ מצרים"

צריך להבין:

הרי הגאולה דלעתיד-לבוא תהיה "כימי צאתך מארץ מצרים", ואם כן, מאחר שהגאולה דיציאת מצרים לא היתה גאולה נצחית – כיצד אומרים שהגאולה דלעתיד-לבוא תהיה גאולה נצחית, שאין אחריה גלות?!

והביאור בזה:

גם הגאולה דיציאת מצרים היתה באופן נצחי, כמבואר בספרי המהר"ל מפראג שכללות העניין דיציאת מצרים פעל שלילת עניין העבדות אצל בני ישראל, מאחר שאז נפעל העניין ד"כי לי בני ישראל עבדים גו'", "שטרי קודם" (בהר כח, גה ובפרש"י), לעד ולעולמי עולמים.

ולכן, כאשר מגיע חג הפסח בכל שנה ושנה, חוגגים את "זמן חרותנו", אף-על-פי שבשעת מעשה מדגישים ש"השתא עבדין, לשנה הבאה בני חורין", ו"השתא הכא (בחוק-לארץ) לשנה הבאה בארעא דישראל" – כי בחג הפסח נפעל עניין החירות באופן נצחי. ולא שייך עוד עניין העבדות כפי שהיה במצרים כו'.

אלא שהחירות שנפעלה ביציאת מצרים, היתה רק בנוגע לענין העבדות שהיתה במצרים, ולא בנוגע לכללות עניין ומציאות הגלות, שלא יהיה שייך יותר מציאות של גלות כו'. אבל לאידך – הכוח לכללות עניין הגאולה, כולל הגאולה דלעתיד-לבוא שהיא גאולה נצחית שאין אחריה גלות, הרי זה נלקח מהנצחיות שביציאת מצרים (שאו נשלל עניין העבדות באופן נצחי).

דוגמה לדבר – מכללות העניין דמתן-תורה:

כללות העניין דמתן תורה היה בנוגע לכל התורה כולה, כולל פנימיות התורה, תורתו של משיח, שתתגלה לעתיד-לבוא, שהרי מתן-תורה היה רק פעם אחת, ולא יהיה מתן-תורה עוד פעם, ולכן, בהכרח לומר שבמתן תורה נכלל גם תורתו של משיח.

ואף-על-פי-כן אומרים שרק מזמן האריז"ל "מצווה לגלות זאת החכמה", ועיקר הגילוי דפנימיות התורה יהיה לעתיד-לבוא, שאז ילמדו תורתו של משיח – אף-על-פי שבמתן תורה נכלל גם תורתו של משיח, כי במתן תורה היה זה באופן של העלם כו'.

[...] מזה מובן גם בנוגע לכללות עניין הגאולה – שהגאולה דלעתיד-לבוא תהיה גאולה שלימה ונצחית, שאין אחריה גלות (ולא כיציאת מצרים שהיא אחריה גלות), ולאידך – הנתינת-כוח לגאולה דלעתיד לבוא נלקחת מהנצחיות דיציאת מצרים, כנ"ל.

(מהתוועדות שבת-קודש פרשת ואתחנן, שבת נחמו תשמ"א – בלתי מוגה)

"יוסיף כהנה וכהנה"

"חבל על חסידים הראשונים שלא היו מעלים על הכתב הוראות רבותינו נשיאינו הקדושים אשר כמה מרגליות היו נשמרות על-ידי-זה" □ גודל ההכרח ותועלת וזכות הרבים שיעלה כבודו על הכתב הדיבורים וההוראות וכו' מכ"ק אדמו"ר נ"ע מכל השנים" □ רשימה רביעית ואחרונה

מאת הרב מרדכי-מנשה לאופר

ושמע במשך השנים רבות (ובפרט – רבות באיכות) בדי אמותיו הנ"ל, הרי או שכבר נתפרסם או (כפי הרמז שלו במכתבו הנ"ל) נתפרסם הפכו, ומטבע בני אדם, אשר כשמתחיל לרשום, הרי זכרון מאורע אחד ופתגם אחד – גורר ומעורר ומזכיר בעקבותיו זכרון מאורע שני, ומשתלשלים הדברים והמאורעות זה אחר זה.

גודל העניין האמור, בוודאי אין צורך כלל להאריך בזה, כי אם להוסיף – שזה פעמים שעוררוני, הייתכן שאין אני מבקש את כבודו לרשום זכרונותיו בתוכן הנ"ל, ושבודאי על יסוד הידידות משנים ההם במדינתנו, ימלא בקשתי ובעין יפה ובאופן דמוסיף והולך וכו', ועל-פי האמור – נוסף על בקשת עצמי הנה שליחותא דרבנן (שעוררוני בהנ"ל) עביד אנא.

"כמה מרגליות היו נשמרות"

לא היתה זו הפעם הראשונה. גם ב"ג בסיוון תשט"ז (אגרות-קודש, כרך יג, עמ' קסט) כתב לו הרבי, אגב בירור עניין הלכתי בקשר לקביעת מזוזה:

ובהמשך להאמור, הנני להציע, אשר השמור בזכרוננו ברור מהוראות כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב, כדאי היה להעלותו על הכתב וכל הקדם בזה ישובת, כיוון שהזכרון עניין התלוי בזמן הוא, וכבר אמרתי כמה פעמים שחבל על חסידים הראשונים שלא היו מעלים על הכתב הוראות רבותינו נשיאינו

להשוות לכתבי-יד

בימי אלול תשמ"א ('מקדש מלך', כרך ב, עמ' 260) פנה הרבי להרב לנדא:

אולי כדאי שירשה לאחד המתאים לזה – להשוות מאמרי אדמו"ר הזקן הקצרים – כפי שנדפסו לאלו הנמצאים בכתבי-יד שאצל כבוד תורתו, ולהודיע לכאן השינויים – ושכר טרחתו על המזכירות – בהנ"ל (ציבור ולא יחיד).

היה זה המשך לבקשות מהתקופה של השנים תש"ת-תש"י.

"שליחותא דרבנן עביד אנא"

וכך כתב הרבי לרב לנדא בל' בכסלו תשכ"ז (אגרות-קודש, כרך כד, עמ' רסה):

כיוון שכבר נכנסתי ונעניתי ללא שאלוני, אכנס עוד צעד אחד – למה שכבר שאלתי ובקשתי ולא פעלתי כלום. כוונתי אודות גודל ההכרח ותועלת וזכות הרבים וכו' – שיעלה כבודו על הכתב הדיבורים וההוראות וכו' מכ"ק אדמו"ר [=מוהרש"ב] נ"ע מכל השנים. ובפרט הוראות בהנוגע למעשה, הן הוראות המפורשות בדיבור, הן הוראות על-ידי מעשה רב.

כנ"ל זוכר הנני שכתב, שאין ברשימותיו וכו' וכו', אבל כותב אני עוד הפעם – כיוון אז עס לייגט זיך ניט [=לא מסתבר] כלל וכלל שכל מה שראה

ניצוצי רבי

מזכרונותיו.

בקשותיו של הרבי הועילו, והרב לנדא אכן שיגר אל הרבי שלל מכתבים ובהם עושר רב של מנהגים, סיפורים וזיכרונות. חלק ניכר מהם – כעשרים ושניים מכתבים – התפרסם במהדורה האחרונה והחדשה שהוציא לאור הרב יצחק שיחי' גנזבורג, ב'הוספה' לספר 'שמועות וסיפורים' של חותנו הרב רפאל-נחמן הכהן, כרך א' (אחרי פטירתו), שנדפסה בתש"נ עמ' 312 ואילך. וראה גם קובץ 'גדיל תורה' נ.י. חוברת נב סימן לו. חוברת נח סימנים לט-מ. וראה גם מכתבו של הרבי משנת תשל"ב ('התקשרות', גיליון מז (ח"י בסיוון תשנ"ה) עמ' 13) בקשר לטלית-גדול, וטעויות הרפוס בהמשך תרס"ו. וראה גם ברשימות שצוטטו ב'אוצר מנהגי חב"ד' במקומן.

להלן מפתח קצר למכתביו של הרב לנדא שנדפסו ב'שמועות וסיפורים'.

ג' בשבט תשכ"ג – הדפסת סידור תהילת ה'.

י"ב בשבט תשכ"ז – התרת ציצית וקשירתם שוב, ציצית בלילה, רב צריך לפסוק בפיו "על שפתי מלך", התגלות אלוקות על-ידי צדיקים גם בזמן הזה אצל נשמות דאצילות, חילוקי דרגות בנשמות דאצילות עצמו, כיבוד בזימון, ירידה לפני התיבה בטלית מכוסה גם קודם הנישואין.

א' דראש-חודש אדר תשכ"ז – טבילה במקווה קר, חדרו של הצמח-צדק, סירוק זקנו של הצמח-צדק בידי מוהרש"ב, שם המשפחה שניאורסון, מופשטותו של אדמו"ר האמצעי מענייני עולם-הזה, על מעמד.

ז' אדר א' תשכ"ז – חשיבותו של חסיד אחד יותר משבע בנות, המגן-אברהם בעניין בורר, שינה בשבת תענוג, קידוש על בירה וחלות, קביעת מזווה והיכר ציר, אוכלין תחת המיטה, שלישי העליון בקביעת מזווה.

כ"ח באדר א' תשכ"ז – עיון במפה לסדר שליחות, קריאת מגילה בפורים תרע"ט.

ו' אייר תשכ"ז – בדיקת חמץ והגעלת

הקדושים אשר כמה מרגליות היו נשמרות על-ידי זה ובהן בוודאי גם הוראות רבות בהנוגע למעשה בפועל.

ובאגרות-קודש (שם עמ' שלח): "העתק המנהגים שידועים לו... הצעתי במקומה עומדת".

למעשה, כבר בשנת תש"י (אגרות-קודש, כרך ג, עמ' רג) כותב לו הרבי בסגנון דומה, כאשר פנה אליו בנושא המקווה:

למותר לבאר אשר בקשתי זו היא גם בנוגע להוראות בשאר ענייני השולחן-ערוך אורח-חיים יורה-דעה וכו' שקיבל.

"בוודאי ימשיך כהנה"

"מאשר הנני קבלת מכתבו מיום ט' טבת ותשואת-חן על שילוחו התחלת הרשימות ובוודאי ימשיך כהנה כו' ותשואת-חן למפרע" – כתב הרבי (אגרות-קודש, כרך כד, עמ' רפ) בכ"ד בטבת תשכ"ז.

הרבי מנצל את המכתב לכירור נוהג מסויים (מדוע לא הקפידו בכית הרב שיהיה רוב עם בשעת הדלקת נר חנוכה), וחותם "בברכה למילוי משאלותיו לטובה שבמכתבו".

בי"ב בשבט תשכ"ז כותב הרב לנדא לרבי: "כ"ק שליט"א. בהמשך למכתבי הקודם למלאות רצון כ"ק שליט"א – להעלות על הכתב מה שאוכל להעלות מזכרוני, ארשום בזה פרטים אחדים...".

בקין תשכ"ח (אגרות-קודש, כרך כה, עמ' קעה), כותב לו הרבי:

על של עתה באתי – שהוצא-לאור לאחרונה ומצורף-בוה. מאשר הנני קבלת רשימותיו מאז ומקדם ותשואת-חן על זה. ובקשה **כפולה** על להבא שיוסיף כהנה וכהנה, ואל יתחשב כלל בהעדר האישור מכאן (מפני הטרדות וכו') – שהרי שכר מצווה מצווה.

הבקשות הועילו

וראה גם אגרות-קודש, כרך ב, עמ' קמו"ז ועוד, בקשות הרבי אל הרב לנדא לרשום

"הלומד מכל אדם"

"מכיוון שכל דבר הוא בהשגחה פרטית, מובן שכן הוא גם בנוגע לשמיעת דבר מגוי, ולכן יש בזה הוראה בעבודת האדם לקונו" □ מדוע נאלץ רש"י לחזות במראה מסויים? מה למדו החסידים מהגוי שחרץ על הקרח? ואיזו הוראה לימד הבעל-שם-טוב מתשובת הגוי שעגלתו שקעה בנוץ?

מאת הרב מרדכי-מנשה לאופר

הנמר היא כדי שעל-ידי זה יוכלו ללמוד ממנו את עניני העזות, שלשם כך נברא על-ידי הקדוש-ברוך-הוא.

ולהשואלים ה'קושיה', איך שייך לומר שיהודי צריך ללמוד הוראה מביקור הגוי³, הרי לנו אפוא הוראה שיש ללמוד אפילו מחיה טמאה!

ללמוד מהגוי

לא היתה זו הפעם הראשונה שבה קרא הרבי ללמוד מגוי. בהתוועדות פורים תשכ"א קרא הרבי להתגייס ל'שליחות' של הפצת יהדות ומעיינות החסידות והתבטא: "יקיימו את העניין שנמסר על-ידי מי שאינו בעל-בחירה לאלו שהם בעלי-בחירה". הרקע לכך הוא הצהרה שפורסמה ברחבי ארה"ב על-ידי לא-יהודי להתנרב לסייע למדינות מתפתחות.

בהתוועדות כ"ד בטבת תשל"ח אמר הרבי שעל-פי תורת הבעש"ט² שכל דבר ודבר שאדם רואה או שומע, הוא הוראה בעבודת ה' כו', הרי גם ממאורע שקרה עם גוי אפשר וצריך ללמוד הוראה בעבודת ה' והוראה להתנהגותו של היהודי. הדברים באו ככל הנראה כהמשך למה שנאמר בשיחת שבת-קודש פרשת ויצא באותה שנה, לגבי ביקורו של נשיא מצרים סאדאת בארץ.

ואם תמצי לומר – המשיך הרבי – מפורש דבר זה בדבר משנה (אבות פרק ה, משנה כ) ופסק-דין השולחן-ערוך (שו"ע אדמו"ר הזקן בתחילתו ובטור אורח-חיים בתחילתו) "הווי עז כנמר כו' לעשות רצון איך שבשמים";

שכן, לכאורה, לשם מה צריך להביא דוגמה מעזות הנמר; מספיק היה לומר הווי עז לעשות רצון כו'? אלא, מכיוון שכל העולם נברא בשביל ישראל והתורה, ולפי זה תכלית בריאת

1) לקוטי-שיחות, כרך כא, עמ' 288-282; שיחות-קודש תשל"ח (ג.י. תשמ"ה), כרך א, עמ' 399-390.

2) תרש"ט-טוב סי' קכז-קכח. ושו"נ, וראה גם שם סימן קכ"ט.

3) שיחות-קודש שם עמ' 225-221 ועוד, בהתייחסות לביקורו של נשיא מצרים דאז מר אנואר סאדאת באה"ק ת"ו [עוד לקחים מהביקור – ראה 'התוועדויות' תשמ"ב, כרך א, עמ' 369].

4) תימצות הדברים מופיע בספר 'דעת תורה', פרק ה' הערה 5.

5) בשיחות-קודש תשכ"א עמ' 119 ואילך. ובתרגום-חופשי ב'ספר השליחות', קה"ת תשמ"ז, עמ' 90-84.

6) השיחה נדפסה בשנת תשס"ה ע"י ועד הנחות בלה"ק ושם ציינו המו"ל שהכוונה לאירגון 'היל השלום' שנוסד באותם ימים על-ידי נשיא ארצות-הברית דאז מר קנדי, שתפקידו (של האירגון) לסייע למדינות נצרכות במקומות

רש"י לומד משרה נוכריה

שהרי אם הנהר לא היה קפוא, לא היה אפשר לעשות ממנו שתי וערב!...

חוסר רצון

בכמה מקומות¹¹ מובא על אחד מתלמידי הבעש"ט שפגש גוי שהוביל משא, והעגלה שקעה בבוץ. ביקש הגוי מאותו תלמיד שיעזור לו להוציא את העגלה מהרפש. התלמיד השיב כי אין ביכולתו להגביה משא כבד שכזה. על כך השיב לו הגוי: "מאזיש, דא נייע כאטשיש" (= יכול אתה, אך אינך רוצה)...

בשיחת ט"ו בתמוז תש"כ¹² סיפר הרבי על הבעש"ט, שלימד את תלמידיו הוראה בעבודת ה' הנלמדת מתשובת הגוי: כאשר לא רוצים, נדמה שלא יכולים!

באותה הזדמנות התייחס הרבי לעובדת הלימוד מגוי ואמר: עניין זה של לימוד מכל אדם הוא אחד מהוראותיו של הבעל-שם-טוב, ויסודו בדבר משנה¹³: "איזה חכם הלומד מכל אדם".

והמשיך הרבי: הוראה זו מצויה אף בתורת של הרב המגיד ממעזריטש¹⁴. על הפסוק¹⁵ "והיה בית יעקב אש וגו' ובית עשו לקש" שואל הרב המגיד, מהי הבשורה הטובה בכך

יתרה מזו מצינו ברש"י: באחת משיחותיו על פירוש רש"י¹⁷ הובא סיפור מפורסם שנהגו המלמדים ב'חדר' לספרו בשעה שהיו מלמדים לתלמידיהם את פירוש רש"י¹⁸ המתאר את האפור של הכהן הגדול "כמין סינר... שחוגרת השרות כשרוכבות על הסוסים". הרקע לביטוי זה של רש"י מקורו במאורע שהתרחש עם רש"י עצמו: פעם כשרש"י הלך ברחוב הבחין בשרה רוכבת על סוס כשהיא לבושת סינר. המאורע ציער את רש"י והוא תהה מדוע הראוהו מלמעלה דבר המנוגד לכללי הצניעות¹⁹. לאחר מכן, כשרש"י כתב את פירושו לתורה ונזקק לפרש את צורת האפור, נתייבשה דעתו תוך גיוס המאורע להמחשת התיאור. עד כאן תוכן הדברים.

תוצאה של קרירות

בליל שמחת-תורה תשכ"ג¹⁰ סיפר הרבי על חסידים שלמדו הוראה ממעשה שראו כיצד גוי חוצב צורת שתי וערב על-גבי קרח (או בשלג): לפי תורת הבעש"ט האמורה הסיקו מזה החסידים, מה עלול לקרות כתוצאה מקרירות,

נידחים בעולם.

(7) לקוטי-שיחות, כרך כו, עמ' 198.

(8) לפסוק בפרשת תצווה כה, ד.

(9) ראה פסחים ג, א: באשה קראו מושב כו'.

(10) שיחות-קודש תשכ"ג, עמ' 54-53.

(11) באגרות-קודש כ"ק אדמו"ר, כרך כ, עמ' קצ נאמר "מאזשעס (דו קענסט) עס דארף נאר זיין האטשעשע (זאלסט וועלן)" ובערה כותב כ"ק אדמו"ר: "כידוע הסיפור בהבעש"ט ותלמידו בזה".

(12) באגרות-קודש אדמו"ר מוהרי"צ ח"ט עמ' צח, מובא הסיפור בשינויים מהותיים (בעל המעשה הוא הסבא משפולי, ושם שבעל העגלה היה יהודי). וראה גם 'תורת מנחם' כרך כא עמ' 134 שיחת שמחת-בית-השואבה תשכ"א ס"ח (שיחות-קודש תשכ"א, עמ' 9 לד; ספר-השליחות קה"ת תשמ"ז עמ' 79). צדקת-הצדיק להרה"צ וכו' רבי צדוק הכהן מלובלין (דלהלן בפנים) הובא זה על הרה"צ ר' זושא מאניפולי.

(13) שיחות-קודש תש"כ – עמ' 365 ואילך – השיחה נאמרה בעת ביקור הרבי בקעפ' גן ישראל' לפני התלמידים שיחי' (השיחה נרפסה גם בספר 'בנאות דשא' עמ' 112). לאחרונה נרפסה השיחה ב'תורת-מנחם – התוועדות תש"כ, כרך כח, עמ' 240-238.

(14) אבות פרק ד, משנה א. ברובן ככולן של שיחות הרבי (נאספו ב'ביאורים לפרקי אבות') כמו גם במפרשי המשנה נזכר אפי' רשע אך לא גוי. [ולהעיר ממאמר חז"ל (יבמות סא, א) "אתם קרויין אדם" וראה אגרות-קודש כ"ק אדמו"ר, ח"ב עמ' קיג-קטז].

(14) אור-תורה צא, ב.

(15) עובריה א, יח.

ניצוצי רבי

קודש פרשת צו, שבת-הגדול תשמ"ה¹⁶ יכולים להיות כעין סיכום של הנושא:

ידועה תורת הבעל-שם-טוב¹⁷ שבכל דבר שבעולם שיהודי רואה או שומע, ישנה הוראה בעבודתו לקונו, עד כדי כך, שאפילו כאשר שומע דבר מגוי – הרי זו הוראה בעבודתו לקונו, והוראה כזו שעד עתה לא ידע אודותה, אף שלמד כל התורה כולה!

וכפי שמצינו כמה סיפורים אודות אמוראים שלמדו כמה עניינים משיחתם של אינם-יהודים. ועל-דרך-זה ישנם כמה וכמה סיפורים אודות גדולי ישראל בדורות שלאחרי זה, וכן בנוגע לרבנותו נשיאינו – שלמדו גם משיחתם של אינם-יהודים. כלומר, אף-על-פי שאין להשוות את מצבם של אומות-העולם בדורות האחרונים לגבי מצבם של אומות-העולם שהיו בזמן השי"ס (במכל-שכן וקל-וחומר מהירידה במצבם של בני-ישראל לגבי זמן השי"ס) – מכל-מקום, מכיוון שכל דבר הוא בהשגחה פרטית, מובן, שכן הוא גם בנוגע לשמיעת דבר מגוי, ולכן, יש בזה הוראה בעבודת האדם לקונו¹⁷.

שעשו יהיה כמו קש, "והלא אין בה ניצוצות כלל, כמו בדבר מאכל?". אלא, "לזה הקש ראוי, כשתשרפנו ונעשה אפר ותשפוך האפר בשדה, אז יגדיל צמחים, שיהיו ניצוצות קדושה בוודאי מהם. נמצא, כי מקש נעשה גם-כן ניצוצות קדושה כשהארם אוכל מהם (מאותם צמחים)". ובנידון-דידן – המשיך הרבי – אפילו מלא יהודי (ואפילו ממי שנלחם ביהודים וביהדות) ניתן להוציא "פרי טוב", היינו הוראה בעבודת ה'.

ובהתאם לכך – אמר הרבי – למד הבעל-שם-טוב הוראה בעבודת ה' מדבריו של הגוי. בל יחשוב אדם כי אין בכוחו ללמוד יותר, הוא כבר עייף. יש לדעת שיכולים, שכן הקב"ה נתן כוח לעשות כל דברים טובים. אלא מכיוון שלא רוצים, משום שנשמעים ליצר-הרע, נדמה שלא יכולים.

גם מי שלמד כל התורה כולה!

הדברים שיובאו להלן מתוך שיחת שבת-

16) כשהרבי ביקש ללמוד, כדרכו בקודש, הוראה מקביעות מיוחדת ואמר שעניין זה הוא במכל-כשן וקל-וחומר מהלימוד מגוי.

17) 'התועודיות' תשמ"ה, כרך ג, עמ' 1640-1639.

פרשת ואתחנן

ועתה ישראל (ד,א)

השם ישראל מורה על ניצחון במלחמה, כמו שנאמר (וישלח לב) "כי שרית עם אלוקים ואנשים ותוכל". דווקא בימינו נקראת הנפש האלוקית "ישראל", על שם ניצחונה על הנפש הבהמית; אבל לעתיד-לבוא, שאז יתבטל הרע לגמרי ולא יהיה צורך במלחמה, לא תיקרא עוד בשם זה.

(לקוטי־תורה דברים, עמ' לח)

לא תוסיפו... ולא תגרעו (ד,ב)

סמיכות הציוויים מלמדת, שהעובר על "לא תוסיפו", סופו שיעבור גם על "לא תגרעו", וכמאמר רז"ל (סנהדרין כט): "כל המוסיף – גורע".

(לקוטי־שיחות כרך טו עמ' 491)

ואתם הדבקים בה' אלוקיכם חיים כולכם היום (ד,ד)

יש שני סוגים של "חיים" – "חי בעצם", היינו דבר שחי מצד עצמו, ו"חי במקרה", כלומר, דבר שחי מסיבה חיצונית. לדוגמה – האש היא מציאות חמה בעצם. לעומת זאת, מים רתוחים הם חמים כתוצאה מסיבה צדדית.

"ואתם הדבקים בה' אלוקיכם" – מי שדבק תמיד בהקב"ה, שהוא חיי־החיים, "חיים כולכם" – הוא חי חיים אמיתיים, חי בעצם. "היום" – אף בעולם־הזה, הנקרא "היום", כדכתיב (להלן ז), "היום לעשותם".

(כתר־שם־טוב, עמ' יא)

* * *

וכך מבואר פסוק זה בזוהר: הדבקות בקב"ה וההתבטלות אליו יתברך אינן ממעטות את חיותו של האדם, אלא להפך – הן מביאות לחיים אמיתיים. כדכתיב (משלי ט), "יראת ה' – לחיים"; ככל שתגדל יראתו וביטולו של האדם כן יתרבה שפע חיותו.

באותו עניין מוסיף ואומר המגיד ממזריטש: מדוע חיים המלאכים חיים נצחיים, שלא כמו הנשמות? כי במלאכים יש יותר יראת־שמים.

(סידור עם דא"ח עמ' 164)

כי מי גוי גדול אשר לו אלוקים קרובים אליו כה' אלוקינו (ד,ז)

אלוקים – רומז לשבעים השרים שלמעלה, שדרכם עוברת ההשפעה לשבעים האומות (אלוקים מלשון שר ומושל).

"מי גוי גדול אשר לו אלוקים קרובים אליו" – אין אף אומה אחת קרובה לשר שלה, "כה' אלוקינו" – כפי שהקב"ה קרוב לעמו ישראל.

(אור־תורה עמ' נא)

ממעייני החסידות

ועשיתם לכם פסל תמונת כל (ד, כג)

באחת מדרשותיו של הגה"ק רבי לוי-יצחק שניאורסון (אבי כ"ק אדמו"ר נשיא דורנו) – נגד שיטת הקומוניזם, אשר חרתה על דגלה את האחדות והשוויון – אמר:
"כל" רומז לאחדות, כנאמר (דה"א כט), "כי כל בשמים ובארץ", ותרגם "דאחיד בשמיא בארעא".

"ועשיתם לכם פסל תמונת כל" – התורה מזהירה אותנו לבל נעשה מ"כל" זה – עניין האחדות – עבודה-זרה.

(מפי השמועה)

כי ה' אלוקיך אש אוכלה הוא (ד, כד)

אש אינה יכולה להאיר אלא על-ידי פתילה או עצים. טבע האש להסתלק למעלה, לשורשה, ויש צורך בפתילה ש'תחזיק' אותה כאן למטה. הוא הדין לגבי האור האלוקי המחיה את הבריאה. אור זה שואף כל העת לחזור לשורשו, וה'פתילה', שמחזיקה את האור בעולם-זהה, היא התורה והמעשים הטובים של בני-ישראל.

כשם שהפתילה חייבת להיות ראויה ומוכשרת להתאכל באש ("אש אוכלה"), כך גם אור ה' אינו נאחו יפה ואינו שורה בנפש האדם, אלא כאשר התורה והמצוות של האדם חדורות ביטול וכלות-הנפש אליו יתברך.

(לקוטי תורה ויקרא עמי כה)

אתה הראת לדעת (ד, לה)

"אתה" – עצמות אין-סוף ברוך-הוא. "הראת" – נגלית. "לדעת" – כדי שיידעו אותך. למרות שהקב"ה הוא אין-סוף ולגדולתו אין חקר, הוא מאפשר לאדם המוגבל להשיג אלוקות.

(ספר-המאמרים קונטרסים א עמי נו)

אתה הראת לדעת... אין עוד מלבדו (ד, לה)

כידוע, נעצר אדמו"ר הזקן ונלקח למאסרו בפטרבורג, באסרו-חג סוכות תקנ"ט. יום לפני כן, בשמחת-תורה, אמר הרבי:

"אתה" – עצמות אין-סוף. "הראת לדעת" – הראת שעל אדם לשבור את עצמו (לדעת מלשון שבירה, כמו "ויודע בהם את אנשי סוכות"), כדי שכולם יראו שאין עוד מלבדו.

(לקוטי דיבורים ד, עמי 1498)

* * *

כל יהודי "רואה" ומאמין מצד נשמתו ש"אין עוד מלבדו", אבל אין הוא רשאי להסתפק בכך, אלא חובתו להבין את העניין בשכל – "לדעת". שכן רק ידיעה שכלית מביאה להתאחדות פנימית עם הדבר, ואילו על-ידי אמונה בלבד נשאר העניין בבחינת 'מקיף'.

(לקוטי שיחות, כרך ד, עמי 1170)

"חלק לעולם-הבא"

רבי אלעזר המודעי אומר: המחלל את הקודשים, והמבזה את המועדות, והמלבין פני חבריו ברבים, והמפר בריתו של אברהם אבינו, והמגלה פנים בתורה שלא כהלכה - אף-על-פי שיש בידו תורה ומעשים טובים, אין לו חלק לעולם-הבא (פרק ג משנה יא)

פירש רבנו עובדיה מברטנורא: ולא חזר בתשובה מאחת מעבירות הללו שבידו, אף-על-פי שבאו עליו ייסורים ומת בייסורים, אין לו חלק לעולם-הבא. אבל אם חזר בתשובה קודם מותו, אין לך דבר שעומד בפני התשובה.

פירש כ"ק אדמו"ר:

הנקודה המשותפת לחמשת העניינים המנויים במשנתנו היא, שבכולם מתכוון האדם לבטל דבר שבקדושה שנתחדש על-ידי מעשה בני-אדם. משום כך אין לו חלק לעולם-הבא, כי בזה הוא מהרס ופוגע בעניין כללי ועיקרי שקבע הקב"ה בעולמו: לכל אחד ואחד מישאל ניתן הכוח והיכולת להפך קודש לחול; ואילו הוא, לא זו בלבד שאינו מנצל כוח זה, אלא עושה היפוכו:

"המחלל את הקודשים" - רוב ענייני קודשים אינם קודש בידי שמים (כקדושת בכור), אלא חולין שנתקדשו על-ידי מעשה בני-אדם (כמו בהמה שהקדישה בעלה לקורבן; תרומה ומעשר; וכיו"ב). וה"מחלל את הקודשים" מתכוון לחלל קדושה זו ולעשות חולין ("מחלל" מלשון חולין), היפך עניין הקדושה.

המבזה את המועדות - קביעת המועדות נמסרה לבית-דין, כמאמר רז"ל "ישראל אינה דקדשינהו לזמני", היינו שיום חול מתקדש על-ידי מעשה בני-אדם. והמבזה ימים אלו מתכוון לבטל קדושה זו. ולכן נקט "מועדות" ולא שבת, כי שבת "מקדשא וקיימא" ואינה תלויה במעשה ידי אדם.

המלבין פני חבריו ברבים - ידידות ואהווה ("חבירו") הרי בא על-ידי מעשה בני-אדם - פעולותיהם של שני החברים. וכאשר במקום לכבד את חבריו במידה יתירה הוא מנצל את הידידות להיפוכה ומלבין פני חבריו (וכנראה במוחש שאינה דומה להלבנת-פנים על-ידי איש זר להלבנת פנים על-ידי חבר), "אין לו חלק לעולם הבא".

המפר בריתו של אברהם אבינו - הנתינת-כוח על המילה באה לנו בירושה מאברהם אבינו, היינו שהוא דבר שבקדושה שנתחדש על-ידי מעשה בני-אדם. והמפר ברית זה מתכוון לחלל ולהפקיע קדושה זו.

המגלה פנים בתורה שלא כהלכה - האדם מקבל ידיעותיו בתורה מרכותיו שלמד תורה מפיהם, היינו שידיעותיו בתורה נקנו לו על-ידי מעשה בני-אדם. כוונת הלימוד היא שיתנהג האדם על-פי תורה; וזה מנצל ידיעותיו בתורה לגלות פנים בתורה שלא כהלכה, היינו שלא זו בלבד שאינו מקיים מצוות התורה אלא שטוען שהתורה אומרת כך.

(משיחת מוצאי שבת קודש פרשת וישלח תשל"ח - בלתי מוגה;
ביאורים לפרקי אבות' כרך א (אה) עמ' 158-160)

הלכות ומנהגי חב"ד

מאת הרב יוסף-שמחה גינזבורג

שבת קודש פרשת ואתחנן

חמישה-עשר באב, שבת נחמו

בקריאת 'שניים מקרא ואחד תרגום' קוראים את עשרת-הדיברות ב'טעם התחתון'.¹

* בנוגע לימים אלו כתב הרבי: "על-פי מנהג ישראל, אשר תורה היא, לקדש הלבנה דווקא במוצאי תשעה באב... הרי הזמן גרמא לחדש ההתעוררות ההחלטות טובות בכל ענייני תשובה והתורה ומצוותיה, שהן המבטלות סיבת הגלות... וכיוון שגדול כוח החלטות הנעשות בציבור – לקבלן בהתאסף רבים יחד בהתועדות שמחה, שמחה באמירת דברי תורה, שהיא המשמחת לב ועיניים מאירה, ושמחה פורצת גדר והגבלה בלימוד התורה והידור בקיום מצוותיה, התועדויות בפרט ביומין זכאין הסמוכין לט' באב, ועל-כל פנים: בחמישה-עשר באב... [בשיחה המקורית "ובשבת 'שלו' שלאחריו", ובקביעות דהשתא יש לבחור כמובן תאריך נוסף], ובשבת שלאחריה, שבת מברכים דהודש אלול, חודש החשבון (והתשלומין) דימות שנה זו. ובשלוש פעמים הווי חזקה – חזקת תורה ומצוותיה ומתוך שמחה וטוב לבב תמיד כל הימים".²

* כל אחד מישאל צריך לעשות כל התלוי בו, [כדי] שמיד בתחילת ובראשית היום (וכל

היום כולו) יהיה ניכר ש"לא היו ימים טובים לישראל כחמישה-עשר באב", כמבואר עניינו גם בהלכה, שמיום זה ואילך צריכה להיות הוספה בלימוד התורה וכו'.³

* כדאי ונכון לפרסם ולהכריז בכל מקום את הוראת חז"ל⁴ ש"מחמישה-עשר באב ואילך – דמוסיף לילות על הימים לעסוק בתורה, יוסיף חיים על חייו".⁵

* "כדאי שיעשו בכל מקום ומקום התועדות גדולה בשמחה גדולה": לקבץ יהודים – אנשים, נשים וטף, ולדבר דברי תורה, ומה טוב – לעשות 'סיום' מסכת,⁶ ולתת לצדקה, ולקבל החלטות טובות להוסיף בכל ענייני תורה ומצוות ובכל עניינים טובים.

"ובהרגשה – התועדות מתוך שמחה וטוב לבב, בהתאם לכך ש'לא היו ימים טובים לישראל כחמישה-עשר באב', עד לשמחה הכי גדולה, בדוגמת שמחת נישואין... ובפרט על-פי מנהג ישראל שבימים אלו (לאחרי תשעה באב), מרבים בשידוכין וחתונות בישראל (ובפרט שזה בא לאחרי הפסק בעניינים אלו ב'שלושת השבועות')".⁸

* החשבון-צדק שעל כל אחד ואחד לעשות בקשר ללימוד התורה, נתינת הצדקה וכללות המצוות במשך כל השנה, מתחיל משבת נחמו.⁹

ולחוק ולהרחיב את השיעורים הקיימים – 'התועדויות' תשי"ג ח"ג עמ' 124.

6 באופן של 'משתה ושמחה', אכילה ושתיה, ועד לעבודה ממש (התועדויות' תשמ"ט ח"ד עמ' 157, עייניש).

7 'יובה גופא – קדימה לסיום שבו מדובר מעלת היום דחמשה-עשר באב... סיום מסכת תענית... 'דבר בעתו מה טוב' – שיחת ליל ט"ו באב היתשמי"ז בתחילתה, 'יתורת מנחם – התועדויות' תשמ"ז ח"ד עמ' 220.

8 ספר-השיחות תנשי"א ח"ב עמ' 733.

1 שו"ע אדמוה"ז סי' תצד סי"א.

2 ממכתב (כללי-פרטי) מוצאי ת"ב ה'תשד"מ (באותה שנה, ובעוד שנים שחל ר"ה שלהן – ובחזו"ל כל חגי תשרי – בימי ה', הדגיש הרבי פעמים רבות את מעלת ה'חזקה'), לקוטי-שיחות, כרך לט, עמ' 229.

3 'התועדויות' תשמ"ט ח"ד עמ' 415, 412, 157.

4 תענית לא, ובפירוש"י. רמ"א יו"ד רמז סע"ף כ"ג, מ"א א. או"ח רלח ס"ק א.

5 ובמיוחד להוסיף בשיעורי תורה רבים, לייסד חדשים

לוח השבוע

המקובל ר' לוי-יצחק שניאורסון נ"ע, אביו של כ"ק אדמו"ר נשיא דורנו, דור חמישי, בן אחר בן, לכ"ק אדמו"ר הצמח-צדק. נאסר והוגלה על עבודתו בהזקת והפצת היהדות, ונפטר בגלות¹⁵ בשנת ה'תש"ד, בעיר אלמא-אטא, קאזאחסטאן (ברית-המועצות לשעבר), ושם מנוחתו-כבוד¹⁶.

כ"ק אדמו"ר נשיא דורנו נהג להתוועד ביום זה (וכשחל בימות החול, היה מסיים מסכת בתחילת ההתוועדות)¹⁷.

וכתב הרבי: "ועלי החוב והזכות גדול להציע ולבקש וכו' – ללמוד בהתוועדות מתורתו, ולנדב ביומא דין לז"נ [=לזכות נשמתו]..."¹⁸.

* ביום כ' במנחם-אב תשכ"ד – עשרים שנה לפטירת אביו ז"ל – יסד כ"ק אדמו"ר את 'קרן לוי יצחק' על-שם אביו ז"ל¹⁹.

שחרית: בעת קריאת עשרת-הדיברות עומד הקהל, ופניו אל ספר-התורה¹⁰. קוראים את עשרת-הדיברות בטעם העליון¹¹.

אין אומרים 'אב הרחמים'¹².
מנחה: אין אומרים 'צדקתך'¹². פרקי אבות – פרק ג'¹³.

"...ידוע מנהג ישראל שמחמישה-עשר-באב ואילך, במרכים איש את רעהו בברכת 'כתובה וחתימה (וגמר חתימה) טובה', וכמרומו במזלו של חודש מנחם-אב, מזל אריה... – ראשי תיבות 'אלול', ראשה-השנה, יום-הכיפורים, הושענא-רבה', היינו, שבחודש מנחם-אב נרמו גמר ושלימות החתימה טובה בה'פתקא טבא' הושענא-רבה"¹⁴.

יום חמישי

כ' במנחם-אב

יום היארצייט-הילולא של הרה"ג הרה"ח

9 היה מאחל רק מיום א' דרי"ח אלול, אך היו יוצאים-מן הכלל (ואוצר מנהגי חב"ד, אלול-תשרי, עמ' יב-ג. וראה 'בית חיינו' גיליון 99 עמ' 14).
15 בעניין ההסתלקות [שהיתה אצלן] קודם זמנו ומשמעותה בעבודת ה', ראה תורת מנחם – 'התוועדות', כרך ו, עמ' 117 וכרך ט עמ' 106.
16 תולדותיו – בספר 'תולדות לוי יצחק' (הוצאה רביעית – קה"ת, כפר חב"ד תשנ"ה). תצלום מצבתו שם ח"ג עמ' 764 ר-832.
17 ספר-המנהגים עמ' 100.
18 בשולי מכתב (לכלי-פרטי) מוצאי ת"ב ה'תשד"מ, לקוטי-שיחות כרך לט עמ' 231.
19 מטרתו – לעזור בהלוואות במיוחד למוסדות חינוך על-טרת-הקודש ולמלמדי לימודי-קודש – ספר-המנהגים שם. וראה לקוטי-שיחות כרך כג עמ' 270 אודות המגביות והנתינות המיוחדות לצדקה בימי סגולה (ובארוכה – 'התוועדות' תשמ"ה ח"א עמ' 651 ואילך. וביהתוועדות' תשמ"ו ח"ג עמ' 593 ואילך שזה שייך גם לנשים וטף), שזהו דבר הפשוט שא"צ להזכירו במפורש בכל שנה, ומי שלא נתן – ישלמנה בימים שלאחרי זה, עיי"ש.

9 ספר-השיחות תשמ"ח ח"ב עמ' 582.
10 ספר-המנהגים עמ' 31.
11 לוח כולל-חב"ד פ' יתרו, כדעה האחרונה בשו"ע אדמוה"ז שם.
אדמוה"ז היה קורא את עשרת הדיברות דפי' ואתחנן בנוסח-טעמים מיוחד, שונה מזה של הקריאה בכל השנה ואף מזה של עשה"ד דפי' יתרו, וכן נהגו גם כל בניו. הוא לימד זאת להרה"ק הרבי"ק בן הצמח-צדק, שלימד זאת להרה"ק הרו"א אחי כ"ק אדמו"ר מהורשי"ב נייע (לקוטי-דיבורים ח"ב עמ' 459. וראה תולדות אדמוה"ז ח"ד עמ' 1070).
12 לוח כולל-חב"ד, ע"פ סידור אדמוה"ז לפני 'אב הרחמים' ויצדקתך' והרשימה שלפני "למנצח... יענד", ומג"א סי' תקע"ג ס"ק א.
13 ראה בילוח השבועי לשבוע שעבר (תקע"ז) הערות 9,4.
14 ספר-השיחות תנשי"א ח"ב עמ' 770, וראה גם בעמ' 725 הערה 63. בע"פ היה הרבי מקדים ומברך, כגון בשחת י"ג מני"א תש"ט. וכן בסיום המאמר דכ"ג מני"א תשכ"ח (ספר המאמרים – מלוקטי ח"ה עמ' שמו, ומצויין שם ללקוטי-שיחות ח"ד עמ' 1163 בהערה, שבכ' מני"א מתחלת – בנוגע לכמה עניינים – ההכנה לראש-השנה). **בכתב** – בדרך-כלל

לזכות

האחים התמימים הדגולים לבית

דייטש

הרה"ח ר' זלמן, ר' יוסף, ר' אברהם-משה

וגיסם ר' גבריאל גופין שיחיו